

KERKÜK'TE TÜRKMENCE YASAKLANACAK MIYDI?

DR. SELÇUK BACALAN

Uzman ORSAM

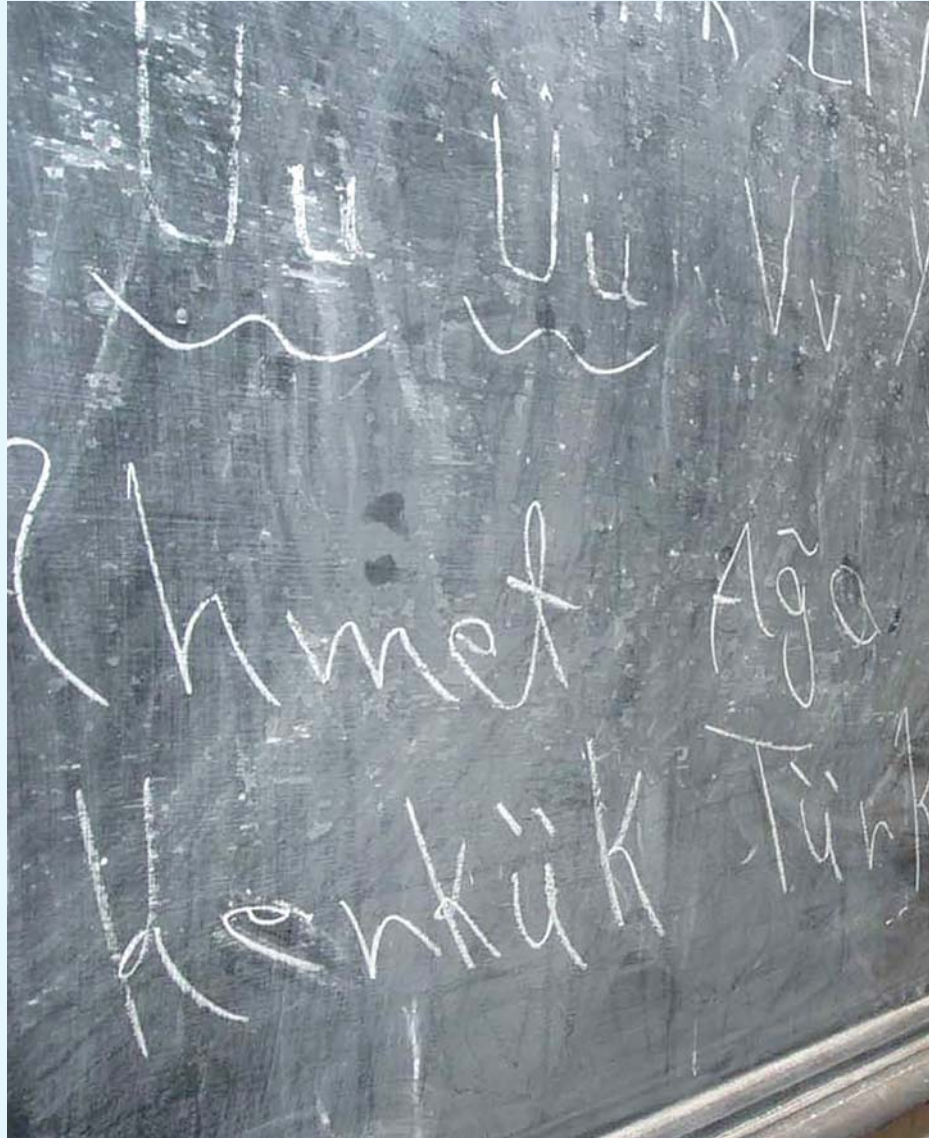
Irak Anayasası'nın dördüncü maddesinde, Türkmenlerin nüfus yoğunluğunu oluşturduğu idari birimlerde Türkmenlerin resmi dil olduğu hükmü yer almaktadır. Keza Irak Anayasası'nın 125. maddesi de anayasanın, Irak'ı oluşturan tüm oluşumların idari ve kültürel haklarını teminat altına aldığını vurgulamaktadır.

Irak Anayasası'nın 125. maddesi, Irak'ı oluşturan tüm bileşenlerin idari ve kültürel haklarını teminat altına aldığını vurgulamaktadır. Irak Parlamentosu 7 Ocak 2014 yılında on sekiz maddeden oluşan Diller Yasası'nı çıkarmış ve 24 Şubat 2014'te resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yasanın onuncu maddesi Türkmenlerin nüfus yoğunluğunu oluşturan idari birimlerde resmî dil olmasını hükmetmişti. Çıkarılan yasada, yasanın doksan gün içerisinde yürürlüğe girmesi hükmü de yer almıştır ancak terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) 2014-2017 yıllarında Irak'ın birçok vilayetinde varlık göstermesi ve

ülkede yaşanan maddi krizle birlikte çıkarılan bu yasanın uygulanması noktasında aksaklık ortaya çıkmıştır. Bu yasanın çıkarılması ve uygulanmasında Irak'ın kurucu unsuru olan Türkmenlerin yararına

olacağından dönemin Türkmen Milletvekillerinin de büyük katkısı olmuştur. Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani göreve başlamasıyla birlikte eski dönemlerde çıkarılan yasaların uygulanabilirliği

konusunda komisyonların oluşturulması talimatını vermişti.

2014 yılında çıkarılan Diller Yasası da bu yasalar arasında yer almıştır. Irak Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Diller Yasası'nı Uygulama Komisyonu kurulmuştur. Oluşturulan komisyondan bir heyet 12 Aralık 2022'de Kerkük'ü ziyaret ederek Türkmenlerin merkez gücü olan Irak Türkmen Cephesi (ITC) yetkilileriyle görüşmüştür. ITC, heyete Türkmencenin

kullanılmasıyla ilgili maddeler hâlinde talepler sunmuştur. Bu maddeler arasında; Irak Dil Kurumunda Türkmenlere üyelik hakkı verilmesi, Türkmen Kültür Evinin inşası, Türkmencenin kutlanması için özel günün belirlenmesi, Diller Yasası'nın uygulanması için oluşturulan yüksek komisyonda Türkmen üyesine de yer verilmesi ve Türkmence eğitim veren okullarda okutulan müfredatın hazırlanması ve ders kitaplarının Irak Eğitim Bakanlığı tarafından basılması gibi

maddeler yer almıştır. Söz konusu komisyon görevlerini tamamlayıp Türkmenlerin taleplerini ve komisyonca alınan tavsiyeleri Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliğine sunmuştur. Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından komisyonca alınan ve Türkmenleri ilgilendiren beş maddeden oluşan tavsiye kararlarını uygulamak üzere 20 Şubat 2023'te Kerkük Valiliğine gönderilmiştir. Bu tavsiyelerin ilk iki ve beşinci maddeleri Türkmenleri ilgilendirmiştir.

Bu maddelerin Kerkük'te kamu dairelerinin tabelalarında ve trafik levhalarında Türkmencenin de yer aldığı dört dille yazılması, Türkmence eğitim veren okulların ders kitaplarının Irak Eğitim Bakanlığı tarafından basılması ve Kerkük vilayeti genelinde kamu dairelerinin antetli kağıtlarında sadece Arapça ve Kürtçenin yazılması maddeleri olmuştur. İlk iki madde Türkmenler tarafında olumlu karşılanmıştır ancak tavsiyelerin beşinci maddesi Türkmenlerin tepkilerine neden olmuştur. Türkmencenin antetli kağıtlarda yer almaması kararı Türkmen Basın Günü haftasına denk gelmesiyle Türkmen toplumunda infiale neden olmuş ve ITC bu konuda girişimlerde bulunmuştur. Beşinci madde, Irak'ın kurucu ve asli unsurlarından olan Türkmenlerin temel haklarının ihlalini teşkil ettiği ve aynı zamanda Irak Anayasası'ndaki hükümlerle de açıkça çeliştiği görülmüştür. Nitekim Irak Anayasası'nın dördüncü maddesinde, Türkmenlerin nüfus yoğunluğunu oluşturduğu idari birimlerde Türkmencenin resmî dil olduğu hükmü yer almaktadır. Keza Irak Anayasası'nın 125. maddesi

de anayasanın, Irak'ı oluşturan tüm oluşumların idari ve kültürel haklarını teminat altına aldığını vurgulamaktadır.

KARARIN ZAMANLAMASI

Irak'ta siyasi belirsizlik ve istikrarsızlık devam etmektedir. Başbakan Muhammet Şiya Sudani'nin hükümet programında yer alan seçim yasaasının yeniden düzenlenmesi ve 2023 yılı Federal Bütçe Yasası gibi önemli yasaların çıkarılması henüz gerçekleşmemiştir. Sudani hükümetinin kurulmasıyla birlikte Türkmenleri de yakından ilgilendiren Kerkük ile ilgili Irak'ın eski cumhurbaşkanlarından Celal Talabani'nin evinde ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Başkanı Bafel Talabani'nin ev sahipliğinde Devleti Yönetme Koalisyonu toplantısı yapılmıştı. Bu toplantıda 140. maddenin yeniden uygulanması ve bu maddenin uygulanması için bir komisyon oluşturulacağı kararı alınmıştı. Bu kararın alınması Türkmenler açısından oldukça manidardır. Nitekim hükümet programının ön mutabakat metninde yer alan maddelere bakıldığında söz konusu maddelerin uygulanmasıyla ilgili bir süre verilmiştir. Örneğin, 140. maddenin uygulanması için hükümetin kurulmasından itibaren bir ay içerisinde gerçekleştirilmesi maddesi yer almaktadır. Kerkük'te Türkmenlerin yasaklanması haricindeki maddelerin zamanlamasına bakıldığında ön mutabakat metninde yer alan maddelerin zamanlamasıyla ve takvimiyile örtüşmediği söylenebilir. Ayrıca, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Maliye ve Ekonomi Bakanı Avat Cenap Nuri, Bağdat merkezî yö-

netim ile IKBY'nin federal bütçeden payı hakkında uzlaştıklarını da açıklamıştı. Devleti Yönetme Koalisyonu'nun etkileyici unsurlarından IKBY'nin hâkim partileri arasında önemli kanunların yasalaştırılması için yürütülen müzakerelerde IKBY, daha fazla müktesebat elde edebilmek için Kerkük'te Türkçenin yasaklanması gibi maddeler müzakereler arasında yer almış bir madde olarak düşünülmüşü mümkündür. Bu noktadan hareketle, Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerden Kerkük dosyası ve Türkmenlerin, genel olarak IKBY ile merkezî yönetimi arasındaki müzakerelerin kurbanı hâline getirildiği söylenebilir.

Irak'ta ilk Türkçe gazetesi olan Havadis Gazetesi, 25 Şubat 1911 yılında Kerkük'te çıkarılmıştır. O tarih Türkmen basın tarihinde önemli bir gün olduğundan Türkmenler, bugünü "Türkmen Basın Günü" olarak ilan etmiştir. Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Kerkük'te kamu dairelerinde Türkmenlerin antetli kağıtlarda yer almaması kararı Türkmen Basın Günü haftasına denk gelmesiyle Türkmen toplumunda infiale neden olmuş ve ITC bu konuda girişimlerde bulunmuştur. ITC Siyasi Bürosu, 1 Mart 2023'te beşinci maddeyle ilgili kısmına itiraza yönelik bildiri yayımlayarak, Kerkük vilayetinde kamu dairelerinin antetli kağıtlarına Türkmenlerin de eklenmesine ilişkin Başbakan Sudani'ye çağrıda bulunmuştur. Konuyla ilgili ITC Kerkük Milletvekili Erşat Salihî'nin de aynı tarihte Başbakan Sudani ile görüşmesi ve Türkiye Dışişleri Bakanlığınca da söz konusu maddeyle ilgili itiraz açıklamalarıyla

birlikte karar aynı gün içerisinde Sudani tarafından geri alınmış ve Kerkük'te resmî yazışmalarda Türkmenlerin de üçüncü resmî dil olması kararının alınması Türkmen toplumunu sevindirmiştir.

Türkmenlerin birlikte göstermiş oldukları tepkiler üzerine geri alınan bu kararın ve Başbakan Sudani tarafından Kerkük'te Türkmenlerin resmî yazışmalarda resmî dil olarak kullanılması kararı sadece Türkmenlerin yoğun yaşadığı Kerkük'te önem arz etmemektedir. Irak Anayasası'nın ilgili maddelerine dayanarak Türkmenlerin yoğun yaşadığı Musul vilayetinin bir kısmı, Telafer, Erbil, Selahattin vilayetine bağlı Tuzhurmatu ve Emirli ilçeleri, statüsü üzerinde tartışmalar olan Kifri ilçesi, Diyala'ya bağlı Karatepe, Kazaniye, Mendeli ve Aştöken yerleşim yerlerinde de uygulanması için ITC tarafından bir komisyon oluşturularak çalışma yürütülmesi önemlidir.

Türkmen yöneticileri ve milletvekillerinin birlikte hareket etmeleriyle Türkçe bölümünden mezun olanlara kamuda istihdamın sağlanması durumunda siyasi ve idari baskılardan ötürü akıbeti tartışılan Türkmen okullarının ve Irak üniversitelerinin Türkçe bölümlerine de daha fazla öğrenci alım konusunda fırsat sağlanabilir.

TÜRKMENLER NE YAPMALI?

Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani tarafından Kerkük'te

Türkmencenin üçüncü resmî dil olmasına ilişkin alınan karar ve Türkmenlerin yoğun yaşadığı Kerkük merkezli kamu dairelerindeki ilgili diğer karar dilekçelerin Türkmence sunulmasına fırsatı sağlamıştır. Keza alınan karara dayanarak, Kerkük merkezli 2005 yılında kurulmuş ve 2009 yılından itibaren mezun vermeye başlayan Kerkük Üniversitesi Türkçe Bölümünden mezun olan ve kamuda atama bekleyen çok sayıda Türkçe mezunlarına istihdam sağlanması mümkündür. Türkmen yöneticileri ve milletvekillerinin birlikte hareket etmeleriyle Türkçe bölümünden mezun olanlara kamuda istihdamın sağlanması durumunda siyasi ve idari baskılardan ötürü akabeti tartışılan Türkmen okullarının ve Irak üniversitelerinin Türkçe bölümlerine de daha fazla öğrenci alım konusunda fırsat sağlanabilir. Böylece Irak genelinde de Türkmencenin ihyası için çaba göstermiş olacaktırlar. Aynı şekilde Kerkük genelinde Türkmençe eğitim veren okulların dışında ilk ve or-

taöğretim müfredatında Türkmençe dersinin eklenmesi için girişimlerde bulunulması mümkündür.

Bu gibi kararların alınması Irak Anayasası'na aykırı olmakla beraber, Irak'ın minyatürü Kerkük'ün sosyolojik ve etnik yapısı göz ardı edildiği durumda Kerkük'te istikrar ve birlikte yaşama kültürü bozulabilir. Türkmen toplumu, bu kararın geri alınmasının bir başarı olarak algılanmasını doğru değerlendirmemektedir. Çünkü Türkmenlerin yoğun yaşadığı Kerkük'te anayasa gereği Türkmençe kısmen de olsa resmî dil olarak kullanılıyordu. Bu resmî dilin kısıtlanmasına yönelik alınan karar Türkmenler tarafından yapılan itiraz sonucu tekrar eskisi gibi kaldı.

Bu karara, 2009 yılında Türk devletleri arasında iş birliği amacıyla kurulan Türk Devletleri Teşkilatında yer alan Türkiye ve Azerbaycan devletleri tarafından da tepki gösterilmiştir. Türk dünyasının parçası olan Irak Türkleri'nin

de milli kimliklerini oluşturan dil ve coğrafyalarına kastedici müdahaleler söz konusu olduğunda Türk Cumhuriyetlerinin topyekûn ses çıkarmaları Irak Türkleri'nin millî davaları açısından olumlu olacaktır. Bu noktadan hareketle, devlet statüsü olmayan başta Irak Türkleri olmak üzere diğer Türk topluluklarının da Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde değerlendirme önemlidir.

Sonuç olarak, 25 Şubat 2023'te bakanlar kurulunun tavsiyelerinde yer alan Türkmencenin yasaklanması kararı, Türkmenlerin iradeleri test edilmiş olabilir ve karara karşı birlikte gösterilen irade bu kararın iptal edilmesini sağlamıştır. Öte yandan, Irak'ta Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde Türkmencenin ihyası için, Türkmen kurum ve kuruluşlar arasındaki yazışmaların Türkmençe olması, kurum kuruluşlara ait internet, sosyal medya sayfalarında Türkmençe yazışmalara daha fazla önem verilmesi yerinde olacaktır. ■